

Martinas Malužinas, Monika Giżyńska***

Zasada powszechności i jej gwarancje w litewskim prawie wyborczym

The Principle of Universal Suffrage and its Guarantees in Lithuanian Electoral Law

STUDIA I ANALIZY

Słowa kluczowe: wybory, prawo wyborcze, zasada powszechności, gwarancje zasady powszechności, Republika Litewska

Key words: elections, electoral law, principle of universal suffrage, guarantees of the principle of universal suffrage, Republic of Lithuania

Abstrakt: Celem artykułu jest ukazanie istoty zasady powszechności prawa wyborczego, przedstawienie jej genezy w litewskim prawie oraz charakterystyka poszczególnych gwarancji przyjętych przez litewskiego ustawodawcę. W artykule dokonano oceny uregulowań prawnych gwarantujących realizację zasady powszechności prawa wyborczego w Republice Litewskiej. Analiza wykazała, iż obowiązujące na Litwie ustawowe gwarancje umożliwiają jak największej liczbie uprawnionych skorzystanie ze swojego prawa głosu. Realizację celów badawczych umożliwiły zastosowane metody badawcze. Dominuje wśród nich metoda dogmatyczno-prawna. Wykorzystana została także metoda historyczno-prawna oraz metoda opisowa.

Abstract: The aim of the article is to present the essence of the principle of universal suffrage of the election law, to present its genesis in the Lithuanian law and to characterise the particular guarantees adopted by the Lithuanian legislator. The article evaluates the legal regulations guaranteeing the application of the principle of universal suffrage the election law in the Republic of Lithuania. The analysis proved that the statutory guarantees in force in Lithuania enable the largest possible number of eligible voters to exercise their right to

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2772-9534>; dr, Politechnika Koszalińska. E-mail: martinasmaluzinas@gmail.com.

** ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5483-9878>; dr, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie. E-mail: monika.gizynska@uwm.edu.pl.

vote. The implementation of the research aims was made possible by the research methods used. The dogmatic-legal method is predominant among them. The historical-legal method and the descriptive method were also used.

Wstęp

Artykuł poświęcony został gwarancjom zasady powszechności prawa wyborczego w Republice Litewskiej. Autorzy ukazują istotę tejże zasady, przedstawiają jej genezę w litewskim prawie oraz charakteryzują poszczególne gwarancje przyjęte przez litewskiego ustawodawcę. Wskazać należy, że samo zagadnienie zasad prawa wyborczego doczekało się szeregu opracowań w litewskiej literaturze¹. Proces wyborczy na Litwie stanowił przedmiot badań także badaczy w języku polskim² i angielskim³. Niemniej jednak, samo zagadnienie zasady powszechności prawa wyborczego i jej gwarancji nie doczekało się szczegółowej analizy, stąd wybór tematu przez autorów. Autorzy starają się odpowiedzieć przy tym na pytanie, czy na ustawodawcy ciąży obowiązek wprowadzania kolejnych, coraz bardziej wyszukanych, gwarancji zasady powszechności, aby zapewnić pełniejszą realizację zasady reprezentacji, tak, aby jak największa liczba uprawnionych mogła skorzystać z prawa głosu.

¹ S. Katuoka, *Pagrindinės valstybės ir teisės kategorijos*, Vilnius 1989, s. 14 i n.; V. Sinkevičius, *Seimo narių rinkimai: kai kurie teoriniai ir praktiniai rinkimų teisės aspektai*, «Jurisprudencija» 2008, nr 9, s. 55–63; I. Pukanasytė, *Kai kurie teisės į laisvus rinkimus interpretavimo Europos žmogaus teismo jurisprudencijoje Aspektai*, «Jurisprudencija» 2009, nr 1, s. 155–180; V. Sinkevičius, *Kas gali būti renkamas Lietuvos Respublikos Prezidentu: kai kurie teoriniai ir praktiniai konstitucinių reikalavimų aspektai. Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje*, Vilnius 2011, s. 85–86; T. Birmontienė, *Konstitucinės rinkimų doktrinos raida*, «Jurisprudencija» 2011, nr 3, s. 248–272.

² P. Sobik, *Funkcjonowanie mieszanego systemu wyborczego na Litwie*, «Wschodnioznawstwo» 2012, nr 6, s. 291–303; M. Piskorek, K. Szczęsna, M. Wojtaszczyk, *Geografia wyborcza Litwy ze szczególnym uwzględnieniem Akcji Wyborczej Polaków na Litwie*, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/15766/Geografia%20wyborcza%20Litwy%20ze%20szczeg%3B%3Inym%20uwzgl%20C4%99dnieniem%20Akcji%20Wyborczej%20na%20Litwie%20C%20Piskorek%20Szcz%20C4%99sna%20C%20Wojtaszczyk.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (30.09.2024); J. Augustaitytė, *Technologie informacyjne a wybory na Litwie*, [w:] *Prawo wyborcze i system partyjny na Litwie i w Polsce. Teoria i praktyka*, Wilno 2012, s. 110–117; M. Malužinas, *Wybory parlamentarne w czasie pandemii COVID-19. Przykład wyborów litewskich w 2020 r.*, «Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne» 2021, nr 69, s. 216–233. DOI: 10.15804/athena.2021.69.13. (15.09.2023).

³ N. Chronowski, T. Drinoczi, T. Takacs, *Governmental Systems of Central and Eastern European States*, Warszawa 2011, s. 448–466; M. Žilvinas, *Explaining Electoral Reforms in Lithuania*, «Journal of Baltic Studies» 2012, nr 43, s. 389–400; A. Juškevičiūtė-Vilienė, *The Coronavirus Pandemic and the Right to Vote in Lithuania*, «Białostockie Studia Prawnicze» 2022, nr 2, s. 111–122.

Istota zasady powszechności

Hasło pełnej równości praw politycznych w Europie zostało ujęte w normy prawne dopiero w XIX i XX w. Obecnie powszechność praw wyborczych, w państwach demokratycznych, w tym na Litwie, została formalnie zrealizowana. Na uwagę zasługuje jednak udział wyborców w akcie głosowania a raczej jego brak i nasuwające się w związku z tym pytanie o to, czy na ustawodawcy ciąży obowiązek wprowadzania kolejnych, coraz bardziej wyszukanych, gwarancji zasady powszechności⁴. Powstaje pytanie, czy obowiązujące ustawowe gwarancje nie są na tyle wystarczające, aby każdy uprawniony skorzystał z prawa głosu.

Przyjmuje się, iż wybory są częścią składową demokracji przedstawicielskiej jako podstawowej formy sprawowania władzy politycznej w państwie. W drodze głosowania następuje bowiem ukształtowanie składu organów przedstawicielskich i jednocześnie powierzenie reprezentantom mandatu. Niemniej jednak częścią składową procesu wyborczego jest sam akt głosowania i powiązana z nim ściśle zasada powszechności wyborów. Zasada ta rozstrzyga, jaki jest zasięg najważniejszego z praw politycznych obywateli w demokracji przedstawicielskiej: prawa do udziału w kształtowaniu składu organów władzy państwowej. W tym znajduje swój wyraz zasada suwerenności Narodu. Bowiem w systemie demokracji pośredniej prawo do udziału w kształtowaniu składu organów władzy jest główną formą wpływu ogółu obywateli na sprawy publiczne.

Wolne wybory⁵ są ważnym elementem uczestnictwa obywateli w sprawowaniu władzy, formą partycypacji obywateli w zarządzaniu państwem. Wybory nie mogą być uznane za wolne w państwie demokratycznym, jeżeli odbywają się z naruszeniem zasad demokratycznych wyborów przyjętych w Konstytucji. Litewska Konstytucja⁶ ustanawia cztery zasady prawa wyborczego wspólne dla takich kadencyjnych organów jak: Sejm, Prezydent Republiki i rady gmin. Konstytucja *expressis verbis* wyraża zasadę: powszechności, równości, bezpośredniości wyborów oraz tajność głosowania.

⁴ Dane dotyczące frekwencji wyborczej: <https://www.electionguide.org/countries/id/125/> (1.10.2024).

⁵ Treść zasady wolnych wyborów była przedmiotem analizy Sądu Konstytucyjnego Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas. Valstybės žinios. 2008, Nr. 114–4367.

⁶ Tekst polski: *Konstytucja Republiki Litewskiej przyjęta przez obywateli Republiki Litewskiej w referendum przeprowadzonym 25 października 1992 r.*, tłum. H. Wisner, Warszawa 1994. Tekst jednolity w języku angielskim dostępny na stronie internetowej: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/asr> (5.11.2024). Dalej: Konstytucja. Zob. art. 55 ust. 1, art. 78 ust. 2, art. 119 ust. 2 Konstytucji.

O ile aż do połowy XX w. trwała walka o powszechność praw wyborczych, o tyle w XXI w. mamy kryzys z korzystaniem z tych praw. Szczególnie w państwach tak zwanej młodej demokracji, do których zaliczyć należy też Litwę. Spadająca w wielu państwach frekwencja wyborcza, w tym na Litwie, ma istotne znaczenie dla jakości demokracji. Może być bowiem postrzegana jako symptom kryzysu demokracji.

Geneza zasady powszechności prawa wyborczego w Republice Litewskiej

Na Litwie powszechne prawo wyborcze zostało przyjęte już w Tymczasowej Konstytucji Państwa Litewskiego z 1918 r.⁷, a także w ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego z 1919 r. Zgodnie z art. 27 Konstytucji Tymczasowej z 1918 r., a także art. 31 Konstytucji Tymczasowej Państwa Litewskiego uchwalonej przez Radę Państwa Litewskiego w 1919 r.⁸, Sejm wybierany był w głosowaniu powszechnym, równym, bezpośrednim i tajnym. W ten sposób wraz uzyskaniem przez Litwę niepodległości w 1918 r. uchwalone Konstytucje *expressis verbis* ustanowiły cztery zasady wyborcze: powszechność, równość, bezpośredniość i tajność głosowania. W obu konstytucjach zabrakło jednak regulacji dotyczących czynnego i biernego prawa wyborczego. Ustrojodawca upoważnił jednak ustawodawcę do uchwalenia ustawy o wyborze Sejmu Ustawodawczego. W kontekście treści zasad powszechnego i równego głosowania należy zauważyć, że w 1918 i 1919 r. konstytucje tymczasowe⁹ przewidywały, że wszyscy obywatele państwa bez względu na płeć, narodowość, religię są równi wobec prawa i mogą brać czynny oraz bierny udział w wyborach. Normy zawarte w obu konstytucjach tymczasowych są szczególnie ważne w tym aspekcie, że ogłoszono równouprawnienie płci i zagwarantowano prawa wyborcze kobiet.

Analizując regulacje prawne ustanowione w Konstytucji z 1922 r.¹⁰, Konstytucji z 1928 r.¹¹ oraz Konstytucji z 1938 r.¹² w aspekcie wyborów do Sejmu, należy zauważyć, że Sejm wybierany był w głosowaniu powszechnym, równym,

⁷ Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai (Valstybės Tarybos priimti 1918 m. Lapkričio 2 d.). M. Maksimatis, *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija*, Justitia, Vilnius 2005, s. 325.

⁸ Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai (trečiuoju skaitymu Lietuvos Valstybės Tarybos priimti 1919 m. balandžio 4 d.). M. Maksimatis, *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija*, Vilnius 2005, s. 329–331.

⁹ Art. 22 Konstytucji z 1918 r. i art. 26 Konstytucji z 1919 r.

¹⁰ Art. 23.

¹¹ Art. 25.

¹² Art. 77 ust. 1.

bezpośrednim i tajnym. Ustrojodawca przewidział również *expressis verbis*, że Sejm był wybierany w systemie proporcjonalnym (termin „proporcjonalny” był używany w Konstytucji z 1922 r.). Oznaczało to, iż konstytucje z 1922, 1928 i 1938 r. ustaliły cztery tożsame zasady prawa wyborczego do Sejmu: powszechność, równość, bezpośredniość i tajność głosowania.

Analizując treść zasad wyborczych w konstytucjach z 1922, 1928 i 1938 r. należy stwierdzić, że nie zostały one szczegółowo ujęte. Przyjęto natomiast pewne rozwiązania dotyczące gwarancji zasady powszechności i równości. Pod względem treści zasady powszechnego i równego głosowania, konstytucje z 1922¹³ i 1928 r.¹⁴ ustanowiły ważną i identyczną regulację prawną dotyczącą równości obywateli wobec prawa. Stanowiły, że wszyscy obywatele Litwy, mężczyźni i kobiety, są równi wobec prawa, że nie można przyznawać lub ograniczać prawa obywatelowi ze względu na jego pochodzenie, religię czy narodowość. Natomiast art. 18 Konstytucji z 1938 r. stanowił, że obywatele są równi wobec prawa, jak również prawa obywatela nie mogą być ograniczane ze względu na jego religię lub narodowość.

W konstytucjach z 1922 i 1928 r. szczególnie podkreślono wagę równości płci wobec prawa¹⁵. Natomiast w Konstytucji z 1938 r. równość płci nie była tak

¹³ Art. 10.

¹⁴ Art. 11.

¹⁵ T. Birmontienė, *Konstitucinės rinkimų doktrinos raida*, «Konstitucinė jurisprudencija» 2011, nr 3, s. 248–272; T. Birmontienė, *Konstitucinė rinkimų doktrina. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų X konferencijos „Rinkimų teisės ir kitos konstitucinės jurisprudencijos problemos“*, Vilnius 2011, s. 12–46; E. Jarašiūnas, *La Cour Constitutionnelle de la R. publique de Lituanie et la Protection des Fondements Constitutionnels de L'institut des elections Democratiques*, «Jurisprudencija» 2007, nr 4, s. 7–14; S. Katuoka, *Teisė rinkti ir teismų praktika. Žmogus, teisinė valstybė ir administracinė justicija. Mokslo studija, skirta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo dešimtmečiui*, Vilnius 2012, s. 358–374; S. Katuoka, http://www.vrk.lt/dynamic/files/1664/katuoka_rinkimu_principai.pdf (1.10.2024); A. Normantas, *Rinkimai ir referendumai. Lietuvos konstitucinė teisė*, Vilnius 2002, s. 618–673; A. Normantas, *Konstitucijos 34 straipsnis*, «Teisės problemos» 1999, nr 1–2, s. 177–182; V. Sinkevičius, *Kas gali būti renkamas Lietuvos Respublikos Prezidentu: kai kurie teoriniai ir konstitucinių reikalavimų aspektai. Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje*, Vilnius 2011, s. 83–111; V. Sinkevičius, *Šiurkštus Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas – pagrindas nutraukti Seimo nario įgaliojimus*, «Jurisprudencija» 2009, nr 1, s. 123–153; V. Sinkevičius, *Seimo narių rinkimai: kai kurie teoriniai ir praktiniai rinkimų teisės aspektai*, «Jurisprudencija» 2008, nr 9, s. 54–65; V. Sinkevičius, *Kas gali būti renkamas Seimo nariu: kai kurių reikalavimų sampratos probleminiai aspektai. Konstitucinė jurisprudencija*, «Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo Biuletenis» 2008, nr 3, s. 98–126; V. Sinkevičius, *Lietuvos Respublikos Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*, Vilnius 2007, s. 182–213; E. Šileikis, *Alternatyvi konstitucinė teisė*, Vilnius 2003, s. 154–176; S. Vidrinskaitė, *Rinkimų sistemos specifika ir raida Lietuvoje*, «Jurisprudencija» 2007, nr 11, s. 42–49; P. Vinkleris, *Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai*, Vilnius 2002, s. 83–87; J. Žilys, *Konstitucijos 33 straipsnis*,

mocno akcentowana. Niemniej regulacja stanowiąca, że obywatele są równi wobec prawa pozostała. Podstawowa różnica między konstytucjami z 1922, 1928 i 1938 r. a 1918 i 1919 r., polega na tym, iż w konstytucjach tymczasowych nie było wprowadzonych wprost takich kryteriów wyborczych, jak obywatelstwo czy wiek. Konstytucja z 1922 r.¹⁶ stanowiła, że czynne prawo wyborcze w wyborach do Sejmu mieli pełnoprawni obywatele Litwy, kobiety i mężczyźni, którzy ukończyli co najmniej 21 lat, a bierne – gdy ukończyli co najmniej 24 lata. W kolejnych konstytucjach podwyższono granicę wieku dla czynnego i biernego prawa wyborczego, zawężając w ten sposób krąg zarówno uprawnionych do głosowania, jak i tych, którzy mogą zgłaszać swoją kandydaturę w wyborach. Miała na to wpływ zmiana władzy, a mianowicie zamach stanu zorganizowany przez skrajną opozycję antyparlamentarną, która obaliła ostatni konstytucyjny rząd I Republiki Litewskiej. Konstytucję z 1922 r. zastąpiła okrojowana konstytucja z 1928 r., która zarówno w znacznym zakresie zmieniła system wyborczy, jak i jego zasady (elementy) w kierunku ustroju autorytarnego.

Zgodnie z art. 26 Konstytucji z 1928 r. pełnoprawni obywatele Litwy, mężczyźni i kobiety, którzy ukończyli 24. rok życia, mieli czynne prawo wyborcze, a bierne – po ukończeniu co najmniej 30. roku życia. Takie same granice wiekowe czynnego i biernego prawa wyborczego, jak w 1928 r., ustanowiła Konstytucja z 1938 r.¹⁷ Istotny jest również fakt, iż w okresie funkcjonowania autorytarnego systemu rządów, który wprowadziły konstytucje z 1928 i 1938 r. mniejszości narodowe nie mogły być bezpośrednio reprezentowane w parlamentach.

W Konstytucji z 1928 r. pojawił się istotny przepis, który nie istniał w Konstytucji z 1922 r. W art. 9 ust. 3 Konstytucji z 1928 r. przyjęto, że „wszelkie prawa polityczne” są przyznawane tylko dzieciom naturalizowanych, urodzonych z obywatelstwem litewskim, a same naturalizowane osoby nabywają tylko czynne prawa polityczne”, w części 2 tego artykułu stwierdzono, że obywatel obcego państwa może nabyć obywatelstwo litewskie, jeżeli mieszka na Litwie co najmniej 10 lat. Oznaczało to, iż Konstytucja z 1928 r. stworzyła przesłanki do różnicowania obywateli Litwy ze względu na zakres przysługujących im praw wyborczych, tj. przyznanie niektórym obywatelom Litwy większych praw wyborczych, innym mniejszych, w zależności od jednego kryterium, tj. od podstawy, na której osoba nabyła obywatelstwo litewskie.

«Teisės problemos» 1999, nr 1–2, s. 163–176; T. Birmontienė, *Moterų teisių raida Lietuvoje: konstitucinis pripažinimas, politinio lygiateisiškumo siekis*, «Konstitucinė jurisprudencija» 2006, nr 3, s. 283–297; T. Birmontienė, V. Jurėnienė, *The Development of Women's Rights in Lithuania: Striving for Political Equality. The Struggle for Female Suffrage in Europe*, 2012, s. 79–93.

¹⁶ Art. 24.

¹⁷ Art. 76 i art. 78.

Jednak w Konstytucji z 1938 r. ustanowiono przepisy, które stanowiły – jeszcze większe niż w Konstytucji z 1928 r. – przesłanki do ograniczenia zarówno czynnego, jak i biernego prawa wyborczego. Konstytucja z 1938 r. ustanowiła dwa obowiązkowe cenzusy wyborcze: obywatelstwo i wiek. W ten sposób konstytucyjne regulacje z 1928 i 1938 r. stworzyły przesłanki do bardziej niż w Konstytucji z 1922 r. ograniczenia powszechnego prawa wyborczego obywateli Litwy, a także równego prawa wyborczego. Taki ład instytucjonalny przetrwał do początku drugiej wojny światowej. W okresie największego konfliktu zbrojnego Litwa, podobnie jak pozostałe państwa bałtyckie, znalazła się w strefie wpływów ZSRR, co doprowadziło do jej upadku.

W 1991 r., po ponad pięćdziesięcioletniej przerwie, na mapie politycznej świata znalazło się ponownie niepodległe Państwo Litewskie. Litwa stanęła przed koniecznością przeprowadzenia gruntownych zmian – nie tylko w zakresie odbudowy ustroju państwa, lecz także w zakresie konstytucyjnych regulacji podstawowych zasad prawa wyborczego. W poszukiwaniu modelowych rozwiązań systemowych litewskim elitom politycznym towarzyszyło idealizowanie pierwszej niepodległości i świadomość dobrych prodemokratycznych rozwiązań obowiązujących w Konstytucji z 1922 r.

Zasada powszechności w obowiązującej litewskiej Konstytucji

Demokracja opiera się na zasadzie partycypacji społeczeństwa (Narodu) w tworzeniu państwa, wyrażonej głównie w postaci aktów prawodawczych uchwalanych przez ciało składające się z reprezentantów wyrażających wolę polityczną większości obywateli (parlament). Wybrany w drodze wyborów powszechnych parlament wyraża stanowisko dużych grup społecznych i tworzy wolę państwa. Demokracja ma zapewnić wolność i równość wszystkich obywateli przez to, że w tym samym stopniu uczestniczą w tworzeniu woli państwa. Każdy więc podporządkowany jest decyzjom, w których podjęciu uczestniczy poprzez swoich przedstawicieli. Zasada większości wyznacza najbardziej demokratyczną formę rozstrzygania sprzecznych interesów różnych grup społecznych. Istotne jest to, aby uprawnieni do głosowania w jak największej liczbie uczestniczyli w akcie głosowania, bowiem tylko wówczas reprezentacja odzwierciedla wolę większości.

Zgodnie z art. 4 Konstytucji Naród sprawuje władzę suwerenną bezpośrednio lub przez demokratycznie wybranych swoich przedstawicieli. Wyrażona w art. 4 Konstytucji zasada zwierzchnictwa Narodu określa do kogo należy władza suwerenna – najwyższa władza na Litwie. Władzę tę sprawuje Naród bezpośrednio (w formach prawnie przewidzianych: inicjatywa ustawodawcza,

referendum itd.) lub przez przedstawicieli. Zgodnie z art. 55 Konstytucji przedstawiciele Narodu tworzą Sejm. Sejm jest więc organem przedstawicielskim odzwierciedlającym preferencje polityczne wyborców. Sejm jako organ władzy ustawodawczej, odpowiedzialny za treść tworzonego prawa odpowiedzialny jest za podejmowane decyzje przed swoimi wyborcami, przed suwerenem, czyli całym Narodem. Upoważnienie do działania, jakie otrzymują członkowie Sejmu, dokonuje się w akcie wyborczym, który jest warunkiem koniecznym demokracji. Proces wyborczy do Sejmu opiera się na czterech zasadach. Reguły te to: powszechność, równość¹⁸, bezpośredniość¹⁹ i tajność głosowania²⁰.

Nasze dalsze rozważania poświęcone zostaną zasadzie powszechności, która nieodzownie łączy się z zasadą zwierzchnictwa Narodu. Z zasadą powszechności wiąże się też pojęcie prawa wyborczego w znaczeniu podmiotowym. Jest to prawo przysługujące jednostce, dające jej możliwość uczestniczenia w wyborze przedstawicieli (czynne prawo wyborcze) oraz prawo kandydowania do organów wybieralnych (bierne prawo wyborcze). W kontekście czynnego prawa wyborczego wszyscy, którzy spełniają przesłanki posiadania czynnego prawa wyborczego, mają prawo uczestniczenia w wyborach²¹. Do warunków tych na Litwie, zgodnie z art. 34 Konstytucji, należy obywatelstwo litewskie, wiek²² oraz pełna zdolność do czynności prawnych. Warunki te zostały powtórzone przez ustawodawcę w Kodeksie wyborczym²³.

¹⁸ Zasada równości wyborów zapewnia każdemu wyborcy równe możliwości wpływania na wynik wyborów. Zasada ta jest konkretną formą manifestacji konstytucyjnej zasady równości obywateli. Równość prawa wyborczego zapewnia się poprzez przyznanie jednakowej liczby głosów każdemu wyborcy.

¹⁹ Istotą zasady wyborów bezpośrednich jest to, że wyborcy bezpośrednio oddają głos na kandydatów, a nie na ciała pośrednie, które decydowałyby za wyborców.

²⁰ Zasada tajnego głosowania polega na tym, że każdemu wyborcy gwarantuje się możliwość swobodnego i nieograniczonego wyrażenia swojej woli. Głosowanie jest wyrazem wolności osobistej, podczas którego obywatel dobrowolnie, zgodnie z poglądami i przekonaniami politycznymi, oddaje swój głos na kandydata. Zasada ta ma gwarantować, że głos każdego wyborcy nie zostanie odtajniony.

²¹ Szerzej zobacz: D. M. Korzeniowska-Linkowska, R. Stawicki, *Procedury wyborcze w krajach europejskich*, Warszawa 2015, s. 65–66; S. Katouka wskazuje, w jaki sposób weryfikuje się w spisach osoby, które zostały ubezwłasnowolnione. I tak na podstawie umowy zawartej między Centralną Komisją Wyborczą i Litewską Izbą Notarialną przed każdymi wyborami wskazane przez Izbę Notarialną osoby, które zostały ubezwłasnowolnione przez sąd, są wykreślane ze spisów wyborczych. S. Katouka, *Zasady prawa wyborczego*, [w:] Z. Vaigauskas (red.), *Prawo wyborcze i system partyjny na Litwie i w Polsce: teoria i praktyka*, Wilno 2013, s. 153–154.

²² Konstytucja w art. 34 stanowi, że trzeba mieć ukończone 18 lat najpóźniej w dniu głosowania.

²³ Zob. art. 8 pkt 1 oraz art. 9 pkt 1 Kodeksu wyborczego. Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo konstitucinis įstatymas 2022

Także litewski Sąd Konstytucyjny odniósł się do zasady powszechności uznając, że dotyczy ona przede wszystkim czynnego prawa wyborczego²⁴. Oznacza to, że wszyscy spełniający kryteria posiadania czynnego uczestniczenia w życiu państwa są definiowani jako Naród, czyli podmiot posiadający władzę najwyższą, suwerenną. Kryteria te, jak podkreśliliśmy, ustanowił ustrojodawca. Są to naturalne kryteria, po spełnieniu których każdy, bez wyjątku, ma prawo decydowania o funkcjonowaniu własnego państwa czy to bezpośrednio czy poprzez swoich przedstawicieli, którym udzielił pełnomocnictwa do działania w swoim imieniu w drodze aktu wyborczego. Oznacza to, że ustawodawca nie może wprowadzać dodatkowych kryteriów, poza te wymogi kwalifikacyjne, które określił ustrojodawca, a które tym samym zawężyłyby uprawnioną grupę osób. Stanowi o tym wprost art. 29 ust. 2 Konstytucji, który stwierdza, że praw człowieka nie można ograniczać lub nadawać przywilejów ze względu na jego płeć, rasę, narodowość, język, pochodzenie, położenie społeczne, przekonania lub poglądy. Ustrojodawca litewski w normach o randze konstytucyjnej wykluczył możliwość wprowadzania cenzusów, czyli dodatkowych kryteriów o charakterze politycznym. Oczywiście opisane kryteria, jak zaznaczaliśmy, nie odnoszą się do biernego prawa wyborczego. Stąd chociażby treść art. 56 Konstytucji stanowiącego, iż na członków Sejmu nie mogą być wybrane osoby, które nie odbyły kary zgodnie z wyrokiem sądu, a także osoby uznane przez sąd za ubezwłasnowolnione.

W art. 11 Kodeksu wyborczego postanowienia Konstytucji są rozwijane i doprecyzowywane. Na członka Sejmu Republiki Litewskiej może zostać wybrany obywatel Republiki Litewskiej, który nie jest związany przysięgą z obcym państwem, który w dniu wyborów ukończył 21 lat i ma stałe miejsce zamieszkania na terytorium Republiki Litewskiej. Osoba nie może zostać wybrana, jeżeli zachodzi co najmniej jedna z poniższych przesłanek: 1) na 65 dni przed dniem wyborów nie zakończyła odbywania kary zgodnie z wyrokiem sądu; 2) uznana została przez sąd za niezdolną do wykonywania praw wyborczych; 3) nie ma prawa być wybierana w państwie członkowskim Unii Europejskiej, którego jest obywatelem.

Na posła do Sejmu i na Prezydenta Republiki nie może zostać wybrana osoba, jeżeli: 1) pełni czynną służbę wojskową lub zastępczą służbę w obronie

m.liepos 19 d. Nr. XIV-1381. Dalej: Kodeks wyborczy, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/44e06821075711edbfe9c72e552dd5bd> (29.12.2024).

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas. Valstybės žinios. 2008, Nr. 114-4367. Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Rinkimų Įstatymo 37 Straipsnio 1 Dalies (2008 m. balandžio 15 d. redakcija) Atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucija. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.328093?jfwid=32ocqrmw> (29.12.2024).

państwa; 2) jest urzędnikiem instytucji lub organu statutowego²⁵ i która na 65 dni przed dniem wyborów nie przeszła na emeryturę; 3) zgodnie z ustawami lub statutami nie może uczestniczyć w działalności organizacji politycznych; 4) jest sędzią i pełni funkcję sędziego. Na posła do Sejmu lub na Prezydenta Rzeczypospolitej nie może zostać wybrana osoba, która została usunięta ze stanowiska lub utraciła mandat posła do Sejmu w wyniku postępowania *impeachmentu*.

Powszechne prawo wyborcze oznacza, że w państwach, w których za źródło władzy uznaje się Naród, nie można zawęzać liczby wyborców ze względu na cechy społeczne, tak aby nie wykluczać poszczególnych grup społecznych z udziału w wyborach. Co w sytuacji, gdy obywatele odmawiają bezpośredniego udziału w sprawowaniu władzy, ignorując głosowanie powszechne? Sytuacja ta rodzi pytanie, w jaki sposób można doprowadzić do wzrostu poziomu uczestnictwa obywateli w procedurach wyborczych? Poszukuje się alternatywnych form ich uczestnictwa w sprawowaniu władzy, które z jednej strony stanowiłyby konkurencję, z drugiej zaś uzupełnienie tradycyjnych postaci demokracji przedstawicielskiej²⁶. Jedną z form jest aktywizacja wyborców rozumiana jako wszelkie działania mające służyć mobilizacji elektoratu w celu zwiększenia jego udziału w akcie głosowania (podniesienia frekwencji). Aktywizacja ta może odbywać się przy pomocy czynników instytucjonalnych lub propagandowych. Do czynników instytucjonalnych zalicza się mechanizmy prawne zwiększające bezpośrednio lub pośrednio frekwencję wyborczą²⁷. Istotną rolę w aktywizacji pełni również odpowiednio przygotowana i długoterminowa akcja propagandowa, która ma na celu pobudzenie zainteresowania społeczeństwa wyborami lub referendum oraz nakłonienie ich do udziału w akcie głosowania²⁸.

²⁵ Ograniczenia w kandydowaniu dotyczą oficerów wojska, policji i innych służb zmilitaryzowanych.

²⁶ Na przykład: M. Malužinas, M. Górny, *Electronic Voting in Opinions and Declarations of Young Lithuanians Aged 19–29 Years. Report on Preliminary Research*, «Przegląd Politologiczny» 2022, nr 2, s. 65–78; M. Giżyńska, *Niska frekwencja wyborcza a przymus wyborczy: skuteczność i adekwatność*, [w:] B. Banaszak, A. Bisztyga, A. Feja-Paszkiewicz (red.), *Aktualne problemy prawa wyborczego*, Zielona Góra 2015, s. 129–135; M. Gerwin, M. Grabkowska, *Budżet obywatelski*, [w:] *Partycypacja. Przewodnik Krytyki Politycznej*, Warszawa 2012. Po wejściu w życie ustawy o petycjach, obywatele bardzo chętnie korzystają z tego uprawnienia.

²⁷ Szerzej zob. M. Giżyńska, *Kilka uwag dotyczących współczesnych wyborów i demokracji przedstawicielskiej*, [w:] R. Balicki, M. Jabłoński (red.), *Dookoła Wojtek...: księga pamiątkowa poświęcona doktorowi Arturowi Wojciechowi Preisnerowi*, Wrocław 2018, s. 385–391. Zalicza się tutaj: przymus wyborczy, dostępność i godziny otwarcia lokali wyborczych, termin wyborów, istnienie alternatywnych sposobów głosowania, typ systemu wyborczego.

²⁸ Zalicza się tutaj przede wszystkim: kampanie informacyjne, w których przedstawia się wyborcom wiedzę o samych wyborach, o sposobie głosowania oraz zasadach procesu

Aktywizacja elektoratu następuje także w drodze usuwania faktycznych barier w dostępie do siedziby komisji wyborczej, niejednokrotnie uniemożliwiających oddanie głosu. O ile „tradycyjnym” sposobem udziału w wyborach jest osobiste głosowanie w lokalu wyborczym, to w wielu państwach od kilkudziesięciu lat wprowadzane są dodatkowe procedury, które dostosowywane są do potrzeb i oczekiwań wyborców. Techniki te określane są mianem „alternatywnych procedur głosowania”, do których zalicza się głosowanie przez pełnomocnika, głosowanie korespondencyjne, głosowanie elektroniczne czy głosowanie przy wykorzystaniu tzw. mobilnej urny wyborczej²⁹. Służą one z jednej strony realizacji zasady powszechności wyborów, zaś z drugiej strony postrzegane są jako metody ograniczające zjawisko absencji przymusowej.

Ustawowe gwarancje zasady powszechności na Litwie

Na Litwie istnieje szeroki katalog gwarancji zasady powszechności³⁰. Należą do nich takie instytucje, jak głosowanie korespondencyjne, wyznaczanie wyborów na dzień wolny od pracy, godziny otwarcia lokali wyborczych, rejestr i spis wyborców czy stałe i specjalne obwody głosowania.

Jak już podkreśliliśmy, ustawodawca litewski poprzez przyjęcie w Kodeksie wyborczym wielu instytucji gwarantujących udział jak największej liczbie wyborców zatroszczył się o nich w wielu aspektach. I tak, art. 52 Kodeksu wyborczego daje możliwość udziału w wyborach w placówkach dyplomatycznych Republiki Litewskiej, urzędach konsularnych, dodatkowych miejscach głosowania za granicą oraz na statkach morskich pod banderą państwa litewskiego, poprzez tworzenie tam komisji wyborczych osobom przebywającym poza granicami Litwy. Takie komisje wyborcze składają się z przewodniczącego i co najmniej dwóch członków. Przewodniczącym lub członkiem komisji wyborczej może być obywatel Republiki Litewskiej o nienaganej reputacji, który w chwili powołania komisji wyborczej ukończył 18 lat. Skład komisji wyborczych w placówkach dyplomatycznych lub urzędach konsularnych Republiki Litewskiej oraz w dodatkowych placówkach wyborczych za granicą powołuje się spośród

wyborczego, kampanie promocyjne mające na celu wyjaśnienie sensu i skutków wyborów, akcje obywatelskie, programy edukacyjne, organizowanie prawyborów, zachęty materialne (loterie, upominki).

²⁹ J. Zbieranek, *Alternatywne procedury głosowania w Polsce na tle państw Unii Europejskiej*, «Studia Biura Analiz Sejmowych» 2011, nr 3, s. 93–120.

³⁰ Szerzej: T. Maceina, G. Valickas, 2016 *Lithuanian parliamentary elections: Implicit and explicit attitudes of young adults toward the political parties*, «Politologija» 2017, nr 4, s. 66–104. DOI: 10.15388/Polit.2017.4.11155. Także: <http://www.electionguide.org/countries/id/125/> (15.09.2024).

pracowników placówki dyplomatycznej lub urzędu konsularnego Republiki Litewskiej, pracowników Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Litewskiej zaproponowanych przez Ministra Spraw Zagranicznych.

Komisje wyborcze na statkach pod banderą państwa litewskiego tworzą kapitanowie statków. Głosowanie na statkach pływających pod banderą Republiki Litewskiej, których kapitan jest obywatelem Republiki Litewskiej, a na pokładzie znajduje się co najmniej 5 członków załogi uprawnionych do głosowania, odbywa się zgodnie z procedurą ustaloną przez Centralną Komisję Wyborczą. Listę takich statków sporządza Centralna Komisja Wyborcza na wniosek Ministra Transportu. Centralna Komisja Wyborcza, na wniosek Ministra Transportu i Łączności, ustala czas głosowania na każdym statku, w którym każdy wyborca znajdujący się na pokładzie będzie miał możliwość oddania głosu. Kapitanowie statków odpowiadają za organizację głosowania, przedstawianie Centralnej Komisji Wyborczej protokołów i innych dokumentów wyborczych ustalonych przez Centralną Komisję Wyborczą³¹.

Kolejne gwarancje zasady powszechności stanowią rejestry³² i spisy wyborców³³. Na podstawie danych Ewidencji Ludności Centralna Komisja Wyborcza sporządza wykaz osób uprawnionych do głosowania. Uwzględnia się w nim każdą osobę, która ma prawo do głosowania w co najmniej jednym z wyborów określonych w kodeksie lub która będzie miała to prawo po ukończeniu 18. roku życia co najmniej na pół roku przed wyborami. Z kolei na potrzeby przygotowania i przeprowadzenia wyborów: parlamentarnych, prezydenckich, do rad gminnych sporządza się spisy wyborców. Spisy wyborców sporządza się dwukrotnie – wstępny i ostateczny. Spisy te mogą być wykorzystywane jedynie w celu przygotowania i przeprowadzenia wyborów. Spis wyborców Republiki Litewskiej sporządza się na podstawie danych z wykazu osób uprawnionych do głosowania, obejmujących osoby posiadające prawo do głosowania w odpowiednich wyborach. W spisie wyborców Republiki Litewskiej wyborca, który zadeklarował miejsce zamieszkania na terenie Republiki Litewskiej, przypisany jest do jednomandatowego okręgu wyborczego lub gminy oraz okręgu wyborczego według adresu zadeklarowanego miejsca zamieszkania. Wstępną listę wyborców okręgowych sporządza się na obszarze działania okręgowych i gminnych komisji wyborczych. Centralna Komisja Wyborcza przekazuje wstępne spisy wyborców każdego okręgu wraz ze spisami wyborców poszczególnych okręgów wyborczych okręgowym i gminnym komisjom wyborczym nie później niż na 39 dni przed wyborami. Nie później niż na 7 dni przed wyborami wstępne spisy wyborców wraz z dokonanymi w nich zmianami

³¹ Art. 164 Kodeksu wyborczego.

³² Art. 52 Kodeksu wyborczego.

³³ Art. 55 Kodeksu wyborczego.

i uznane w trybie ustalonym przez Centralną Komisję Wyborczą zatwierdza się jako ostateczne spisy wyborców. Ostateczne spisy wyborców można zmieniać jedynie za zgodą Centralnej Komisji Wyborczej. Po wyborach elektroniczny spis wyborców Republiki Litewskiej jest przechowywany i wykorzystywany zgodnie z warunkami i procedurami ustalonymi przez Centralną Komisję Wyborczą.

Kolejną możliwością oddania głosu, jaką daje Kodeks wyborczy³⁴, jest wpisanie na listy wyborców osób, które nie zadeklarowały miejsca zamieszkania na terenie Republiki Litewskiej. Oznacza to, że osoby, które posiadają prawo do głosowania, ale nie zadeklarowały miejsca zamieszkania na terenie Republiki Litewskiej, aby wziąć udział w odpowiednich wyborach, muszą zwrócić się do wybranej komisji wyborczej z prośbą o wpisanie ich do spisu wyborców. Tryb składania takich wniosków określa Centralna Komisja Wyborcza. Osoby, które posiadają prawo do głosowania, ale nie zadeklarowały miejsca zamieszkania na terytorium Republiki Litewskiej, mogą zostać wpisane na listy wyborców dowolnego okręgu wyborczego w wyborach Prezydenta Republiki i wyborach do Parlamentu Europejskiego. Osoby, które posiadają prawo do głosowania, ale nie zadeklarowały miejsca zamieszkania w Republice Litewskiej, mogą zostać wpisane w wyborach do Sejmu na listę wyborców okręgu wyborczego według ostatniego zadeklarowanego miejsca zamieszkania w Republice Litewskiej. Osoby, które posiadają prawo do głosowania, ale nie zadeklarowały miejsca zamieszkania na terenie Republiki Litewskiej, mogą zostać wpisane na listę wyborców dowolnego okręgu wyborczego w gminie, w której osoba ta ma stałe miejsce zamieszkania.

Prawo litewskie daje także możliwość dopisania osoby do spisu wyborców okręgu wyborczego, na terenie którego osoba zadeklarowała miejsce zamieszkania. Takimi osobami uprawnionymi do głosowania są osoby pełniące czynną służbę wojskową, służbę cywilną lub pracujące na podstawie umowy o pracę w międzynarodowych operacjach wojskowych poza granicami kraju. Do osób takich zalicza się także wyborców przebywających w aresztach śledczych jednostek terenowych Policji, w miejscach zatrzymania oraz w miejscach wykonywania aresztu i kary pozbawienia wolności. W jednostkach wojskowych znajdujących się za granicą głosowanie odbywa się według trybu ustalonego przez Centralną Komisję Wyborczą na wniosek Ministra Obrony Narodowej. Okręgowa i gminna komisja wyborcza najpóźniej na 15 dni przed dniem wyborów sporządza wykaz specjalnych lokali wyborczych i ustalają godziny ich pracy w taki sposób, aby głosowanie odbywało się dni w nich spełniając wymogi (określa je paragraf 4 art. 134 Kodeksu wyborczego).

³⁴ Art. 57 Kodeksu wyborczego.

Wyborca ma także prawo do głosowania w dowolnym lokalu wyborczym w swoim okręgu wyborczym³⁵. W dniu wyborów, zgodnie z trybem ustalonym przez Centralną Komisję Wyborczą, wyborca, który nie głosował, może głosować w innym obwodzie wyborczym w swoim okręgu, jeżeli oba obwody wyborcze tego okręgu są podłączone do elektronicznego spisu wyborców za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej a okręgowa komisja wyborcza może potwierdzić, że wyborca nie głosował w żadnym z obwodów wyborczych.

Kodeks wyborczy przewiduje też możliwość głosowania w specjalnych lokalach wyborczych³⁶. Wyborcy, którzy ze względu na stan zdrowia lub wiek przebywają w zakładach opieki zdrowotnej (z wyjątkiem zakładów ambulatoryjnych), zakładach opieki społecznej mogą głosować w miejscach, w których przebywają. Za organizację głosowania w specjalnych lokalach wyborczych odpowiada przewodniczący komisji wyborczej okręgu, gminy, na której terenie znajduje się.

Ustawodawca litewski dopuszcza głosowanie w domu³⁷. W domu głosować mogą wyłącznie następujący wyborcy: niepełnosprawni, osoby opiekujące się osobami niepełnosprawnymi w domu lub opiekujące się nimi (udzielające im pomocy), wyborcy czasowo niezdolni do pracy ze względu na chorobę, wyborcy, którzy ukończyli 70. rok życia i starsi, którzy ze względu na stan zdrowia nie mogą przybyć do lokalu wyborczego w dniu wyborów, a złożyli wniosek o możliwość głosowania w domu na formularzu ustalonym przez Centralną Komisję Wyborczą i są wpisani do spisów wyborców.

Wnioski wyborców o zgodę na głosowanie w domu, z wyjątkiem wyborców przebywających w izolacji, składane są w komisjach wyborczych właściwych dla obwodów głosowania. Wnioski wyborców wpisanych do rejestru wyborców danego okręgu wyborczego o możliwość głosowania w domu składane są telefonicznie, pocztą elektroniczną lub w formie pisemnej. Są przyjmowane od chwili doręczenia im zawiadomień o wyborach i kończą się w ostatnią środę przed dniem wyborów. Wnioski o możliwość głosowania w domu składane przez wyborców czasowo zamieszkałych na terenie danego okręgu wyborczego, którzy nie są wpisani do rejestru wyborców tego okręgu wyborczego, są przyjmowane do ostatniego wtorku przed dniem wyborów. Wyborca, który ze względu na niepełnosprawność nie może samodzielnie wypełnić wniosku o zezwolenie na głosowanie w domu lub złożyć go w obwodowej komisji wyborczej, może powierzyć wykonanie tych czynności członkowi rodziny, sąsiadowi, osobie sprawującej nad nim opiekę lub członkowi komisji wyborczej.

³⁵ Art. 62 Kodeksu wyborczego.

³⁶ Art. 137 Kodeksu wyborczego.

³⁷ Art. 138 Kodeksu wyborczego.

Wnioski wyborców przebywających na kwarantannie o możliwość głosowania w domu składane są zgodnie z procedurą i terminami ustalonymi przez Centralną Komisję Wyborczą. Głosowanie wyborców przebywających w izolacji organizuje specjalna grupa członków komisji wyborczej utworzona przez okręgową lub gminną komisję wyborczą, w skład której wchodzi co najmniej dwaj członkowie komisji wyborczej tego okręgu wyborczego lub gminnej komisji wyborczej.

Koperty i karty do głosowania dostarczane są do domów wyborców, przez co najmniej dwóch członków komisji wyborczej okręgu. Po zakończeniu głosowania zabezpieczone zewnętrzne koperty z kartami do głosowania przekazywane są okręgowej, gminnej komisji wyborczej. Harmonogram przybycia członków komisji wyborczej do domów wyborców zatwierdza przewodniczący okręgowej lub gminnej komisji wyborczej nie później niż w ostatnią środę lub czwartek przed godziną 12:00 w dniu wyborów. Harmonogram ten jest jawny, a jego kopia wywieszana jest na tablicy ogłoszeń obwodowej komisji wyborczej (okręgu, gminy) w dniu zatwierdzenia harmonogramu. Harmonogramy takie publikowane są także na stronie internetowej Centralnej Komisji Wyborczej.

Do kolejnych gwarancji zasady powszechności należy zaliczyć godziny otwarcia lokali wyborczych (od 7:00 do 20:00) oraz konstytucyjnie określony termin wyborów przypadający w niedzielę, czyli dzień wolny od pracy³⁸.

Należy wspomnieć także o funkcjonowaniu państwa litewskiego w okresie pandemii COVID-19. Pandemia COVID-19 w 2020 r. dla Litwy oznaczała w głównej mierze kryzys zdrowia publicznego, zagrożenie stagnacją gospodarki, inflacją, społecznym nieposłuszeństwem i niepewnością związaną z troską o bezpieczeństwo obywateli, a także ciągłości funkcjonowania procedur państwowych. Koronawirus COVID-19 zdominował 2020 rok, a organizacja wyborów do parlamentu litewskiego w czasie pandemii stała się wyzwaniem dla litewskich elit politycznych.

Ze względu na specyfikę zjawiska transmisji wirusa SARS-CoV-2 w wyborach sejmowych 2020 r. rząd Republiki Litewskiej postanowił wdrożyć nowe techniki głosowania, które miałyby zwiększyć realizację zasady powszechności wyborów, m.in. poprzez poszerzenie kręgu wyborców uprawnionych do głosowania w domu o dwie dodatkowe grupy: osoby opiekujące się niepełnosprawnymi w miejscu ich zamieszkania oraz osoby pozostające w izolacji z uwagi na stwierdzenia zakażenia wirusem SARS-CoV-2³⁹. Specyficznym

³⁸ Art. 57 Konstytucji.

³⁹ M. Malužinas, *Wybory parlamentarne w czasie pandemii COVID-19. Przykład wyborów litewskich w 2020 r.*, «Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne» 2021, nr 69, s. 216–233. DOI: 10.15804/athena.2021.69.13. (1.10.2024).

rozwiązaniem – niespotykanym we wcześniejszych elekcjach – było otwarcie w niektórych litewskich miastach mobilnych punktów wyborczych, w których osoby bez konieczności wysiadania z auta mogły oddać swój głos w przedterminowym głosowaniu. Po raz pierwszy w analizowanych wyborach w 2020 r. obywatele Litwy stale zamieszkujący lub okresowo przebywający za granicą mogli głosować w specjalnym okręgu jednomandatowym tzw. „Litwini na Świecie”⁴⁰. Innym natomiast rozwiązaniem służącym zagwarantowaniu zasady powszechności wyborów było wdrożenie głosowania korespondencyjnego dostępnego dla obywateli wyjeżdżających za granicę, którzy mogli oddać swój głos w 51 lokalach wyborczych utworzonych w ambasadach i konsulatach Litwy.

Wnioski

Demokratyczny charakter wyborów zależy od ustroju politycznego, tradycji i poziomu kultury polityczno-prawnej danego państwa. Wybory uważa się za demokratyczne, jeżeli spełniają standardy i zasady akceptowane przez społeczność międzynarodową. Konstytucyjne zasady prawa wyborczego to kryteria, na podstawie których stwierdza się demokratyczny charakter wyborów. Należą do nich cztery zasady prawa wyborczego: powszechność, równość, bezpośredniość i tajne głosowanie.

Odpowiadając na postawione we wstępie pytanie, czy obowiązujące na Litwie ustawowe gwarancje są na tyle wystarczające, aby każdy uprawniony skorzystał z prawa głosu, odpowiedzieć trzeba twierdząco. Pozytywnie należy ocenić udogodnienia w prawie, o które zatroszczył się ustawodawca, aby jak największa liczba uprawnionych skorzystała z prawa głosu. W Kodeksie wyborczym, który wszedł w życie w 2022 roku, wprowadzono duży pakiet różnorodnych mechanizmów, które mają na celu ułatwienie udziału w wyborach. Zapewne można by ustanawiać kolejne gwarancje istniejące w innych państwach. Jednak czy taki powinien być sens ich wprowadzania? Czy mają one wpływać na zwiększenie frekwencji czy mają stanowić udogodnienia co do możliwości oddania głosu w wyborach. Szefowa Litewskiego Centrum Praw Człowieka Birutė Sabatauskaitė w przeprowadzonym z nią wywiadzie wskazała, że największym wyzwaniem w zapewnieniu realizacji czynnego prawa wyborczego jest na Litwie infrastruktura. „Jeśli chodzi o dostępność udziału w wyborach, to nie tylko budynki muszą być dostępne, ale także możliwość

⁴⁰ Dla Litwinów przebywających poza ojczyzną utworzony został specjalny okręg wyborczy za granicą pod nazwą „Litwini na Świecie”, w którym wybierają swoich przedstawicieli do Sejmu.

głosowania przez osoby z wadami wzroku i innymi niepełnosprawnościami. Istnieją spore problemy z infrastrukturą: dostęp do lokali wyborczych, możliwość wejścia. Ale także zapewnienie braku ingerencji w prawo do głosowania przy dużych dysproporcjach finansowych⁴¹.

Procesu kształtowania procedur wyborczych bardziej dogodnych dla obywateli z pewnością nie można uznać za zakończony. Niemniej podniesienia aktywności wyborczej nie spowodują same instytucje prawne uchwalane przez ustawodawcę, lecz długofalowa akcja informacyjna. Konieczne jest zwiększenie wiedzy obywateli poprzez akcje edukacyjne niezwiązane bezpośrednio z okresem wyborów.

Bibliografia

- Augustaityte J., *Technologie informacyjne a wybory na Litwie*, [w:] *Prawo wyborcze i system partyjny na Litwie i w Polsce. Teoria i praktyka*, Wilno 2012.
- Birmontienė T., *Konstitucinės rinkimų doktrinos raida*, «Konstitucinė jurisprudencija» 2011, nr 3.
- Birmontienė T., *Konstitucinė rinkimų doktrina. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų X konferencijos „Rinkimų teisės ir kitos konstitucinės jurisprudencijos problemos“*, Vilnius 2011.
- Birmontienė T., *Moteryų teisių raida Lietuvoje: konstitucinis pripažinimas, politinio lygiateisiškumo siekis*, «Konstitucinė jurisprudencija» 2006, nr 3.
- Birmontienė T., Jurėnienė V., *The Development of Women's Rights in Lithuania: Striving for Political Equality*, [w:] *The Struggle for Female Suffrage in Europe*, Leiden 2012.
- Chronowski H., Drinoczi T., Takacs T., *Governmental Systems of Central and Eastern European States*, Warszawa 2011.
- Giżyńska M., *Niska frekwencja wyborcza a przymus wyborczy: skuteczność i adekwatność*, [w:] B. Banaszak, A. Bisztyga, A. Feja-Paszkiewicz (red.), *Aktualne problemy prawa wyborczego*, Zielona Góra 2015.
- Giżyńska M., *Kilka uwag dotyczących współczesnych wyborów i demokracji przedstawicielskiej*, [w:] R. Balicki, M. Jabłoński (red.), *Dokoła Wojtek...: księga pamiątkowa poświęcona doktorowi Arturowi Wojciechowi Preisnerowi*, Wrocław 2018.
- Grabkowska M., *Budżet obywatelski*, [w:] *Partycypacja. Przewodnik Krytyki Politycznej*, Warszawa 2012.
- Jarašiūnas E., *La Cour Constitutionnelle de la R. publique de Lituanie et la Protection des Fondements Constitutionnels de L'institut des elections Democratiques*, «Jurisprudencija» 2007, nr 4.
- Juškevičiūtė-Vilienė A., *The Coronavirus Pandemic and the Right to Vote in Lithuania*, «Białostockie Studia Prawnicze» 2022, nr 2.
- Katuoka S., *Zasady prawa wyborczego*, [w:] Z. Vaigauskas (red.), *Prawo wyborcze i system partyjny na Litwie i w Polsce: teoria i praktyka*, Wilno 2013.

⁴¹ R. Stanevičius, *Štai kaip Lietuva aplenkė net JAV ir Britaniją: aktyvios moterys pasiekė reikšmingą pergalę*, Delfi.lt 2020, <https://www.delfi.lt/projektai/balso-teise/stai-kaip-lietuva-aplenke-net-jav-ir-britanija-aktyvios-moterys-pasieke-reiksminga-pergale-85358337> (1.10.2024).

- Katuoka S., *Pagrindinės valstybės ir teisės kategorijos*, Vilnius 1989.
- Korzeniowska-Linkowska D. M., Stawicki R., *Procedury wyborcze w krajach europejskich*, Warszawa 2015.
- Maksimatis, M., *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija*, Vilnius 2005.
- Maceina T., Valickas G., 2016 *Lithuanian parliamentary elections: Implicit and explicit attitudes of young adults toward the political parties*, «Politologija» 2017, nr 4.
- Maksimatis M., *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija*, Vilnius 2005.
- Malužinas M., Górný M., *Electronic Voting in Opinions and Declarations of Young Lithuanians Aged 19–29 Years. Report on Preliminary Research*, «Przegląd Politologiczny» 2022, nr 2.
- Malužinas M., *Wybory parlamentarne w czasie pandemii COVID-19. Przykład wyborów litewskich w 2020 r.*, «Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne» 2021, nr 69.
- Normantas A., *Rinkimai ir referendumai. Lietuvos konstitucinė teisė*, Vilnius 2002.
- Normantas A., *Konstitucijos 34 straipsnis*, «Teisės problemos» 1999, nr 1–2.
- Piskorek M., Szczesna K., Wojtaszczyk M., *Geografia wyborcza Litwy ze szczególnym uwzględnieniem Akcji Wyborczej Polaków na Litwie*, 2016, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/15766/Geografia%20wyborcza%20Litwy%20ze%20szczeg%C3%B3lnym%20uwzgl%C4%99dnieniem%20Akcji%20Wyborczej%20na%20Litwie%2C%20Piskorek%2CSzcz%C4%99sna%2C%20Wojtaszczyk.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Pukanasytė I., *Kai kurie teisės į laisvus rinkimus interpretavimo Europos žmogaus teismo jurisprudencijoje Aspektai*, «Jurisprudencija» 2009, nr 1.
- Sinkevičius V., *Kas gali būti renkamas Lietuvos Respublikos Prezidentu: kai kurie teoriniai ir praktiniai konstitucinių reikalavimų aspektai. Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje*, Vilnius 2011.
- Sinkevičius V., *Parlamento teisės studijos*, «Baltijos kopijos» 2011.
- Sinkevičius V., *Šiurkštus Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas – pagrindas nutraukti Seimo nario įgaliojimus*, «Jurisprudencija» 2009, nr 1.
- Sinkevičius V., *Seimo narių rinkimai: kai kurie teoriniai ir praktiniai rinkimų teisės aspektai*, «Jurisprudencija» 2008, nr 9.
- Sinkevičius V., *Kas gali būti renkamas Seimo nariu: kai kurių reikalavimų sampratos problemos aspektai. Konstitucinė jurisprudencija*, «Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo Biuletenis» 2008, nr 3.
- Sinkevičius V., *Lietuvos Respublikos Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*, Vilnius 2007.
- Sobik P., *Funkcjonowanie mieszanego systemu wyborczego na Litwie*, «Wschodnioznawstwo» 2012, nr 6.
- Stanevičius R., *Štai kaip Lietuva aplenkė net JAV ir Britaniją: aktyvios moterys pasiekė reikšmingą pergalę*, Delfi.lt 2020, <https://www.delfi.lt/projektai/balso-teise/stai-kaip-lietuva-aplenke-net-jav-ir-britanija-aktyvios-moterys-pasieke-reiksminga-pergale-85358337>.
- Šileikis E., *Alternatyvi konstitucinė teisė*, Vilnius 2003.
- Vidrinskaitė S., *Rinkimų sistemos specifika ir raida Lietuvoje*, «Jurisprudencija» 2007, nr 11.
- Vinkleris P., *Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai*, Vilnius 2002.
- Zakrzewski A. B., *Wstęp*, [w:] *Konstytucja Litwy*, Warszawa 2006.
- Zbieranek J., *Alternatywne procedury głosowania w Polsce na tle państw Unii Europejskiej*, «Studia Biura Analiz Sejmowych» 2011, nr 3.
- Žilvinas M., *Explaining Electoral Reforms in Lithuania*, «Journal of Baltic Studies» 2012, nr 43.
- Žilys J., *Konstitucijos 33 straipsnis*, «Teisės problemos» 1999, nr 1–2.